

Ylirajaista Laatokan rantahistoriaa

Maria Lähteenmäki (toim.):

Laatokka. Suurjärven kiehtova rantahistoria.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1469.

SKS 2021. 314 s. ISBN 978-951-858-395-6.

Maria Lähteenmäen toimittama *Laatokka: Suurjärven kiehtova rantahistoria* on Karjalan liiton valitsema vuoden karjalainen kirja 2021. Kirja on avaus rantahistoriaan, joka korostaa rantaa kohtauspaikkana. Tästä näkökulmasta kirjassa tarkastellaan Laatokan ranta-alueita ylirajaisessa viitekehelyssä.

Teos jakaantuu neljään osaan ja siinä on 12 lukua, kirjoittajia on kaikkiaan 13 useilta tieteenaloilta. Maria Lähteenmäen kirjoittamassa kirjan teemoja kokoavassa esipuheluvussa "Laatokka moniulotteisessa raamissaan" kirjoittaja nostaa kokoelman lähtökohdaksi Laatokan rannan, sen asujaimiston ja historialliset ulottuvuudet 1800-luvulta nykyaikaan. Teoreettiseksi tulokulmaksi Lähteenmäki nimeää ennen kaikkea uuden rannikkohistorian (*new coastal history*), joka korostaa vettä ja maata yhdistävän ranta-alueen tutkimuksen tärkeyttä ja jonka Lähteenmäki haluaa kansainvälisistä tutkijoista poiketen ulottaa koskemaan myös järvien rannikkoja merenrantojen lisäksi. Lähteenmäen mukaan suomalaiset ovat järvenrantakansaa, mikä ei kuitenkaan ole kiinnittänyt huomiota järvenrantoihin historian tutkimuksen näkökulmista tarkasteltuna, taloushistorian resurssinäkökulmia lukuun ottamatta. Lähteenmäen mukaan historian tutkimuksen anti vesistö- ja rantatutkimukselle on se, että historian tutkijat osaavat arvioida rantoja "ennen muuta ihmisyhteisöjen paikkoina, jälkinä ja tiloina, jolloin tutkimustemmenne aikadimensio on monta kertaa perinteistä luonnontieteellistä tulokulmaa pidempi ja asutushistoriallisesti monikerroksisempi."

Yhdysvaltalainen historian tutkija Isaac Land on työssään perehtynyt rannikkohistoriaan. Hän nostaa esille termin järvisokeus, jolla hän tarkoittaa sitä, että tutkijat ovat olleet sokeita tai haluttomia tunnustamaan järvien strategista tai kaupallista merkitystä. Landin tutkimusartikkeli kirjassa on kattava teoreettinen katsaus järvien tutkimukseen ja luo ymmärrettävän, perustellun tieteellisen taustan teoksessa sitä seuraaville luvuille.

Kati Parppein kirjoittama "Laatokan alueen historialliset asutusvirrat" on katsaus eri tieteenaloilla tuotettuun tietoon Laatokan alueen asutuksesta kivikaudelta 1500-luvulle, paikoitellen jopa 1700-luvulle saakka. Parppein tutkimuksen ansio on, että siinä vertaillaan eri aikakausina Suomessa ja Venäjällä tehtyä tutkimusta ja tuodaan esille erilaisia tulkintoja ja niiden taustoja. Esimerkiksi aiempina vuosikymmeninä korostuneet idän ja lännen eroavaisuudet ja kilpailu Laatokan "her-

ruudesta" ei välttämättä ollutkaan nopea prosessi tai ero ei ylipäänsä ollut alueella asuville ihmisille merkittävä. Aiemmat mustavalkoiset tutkimustulokset saavat Parppein tutkimuksessa uusia sävyjä, jotka lukijan on helppo ymmärtää sujuvasti etenevästä ja perustellusta tekstistä.

Kirjan toisen osion "Teollistuvat yhteisöt" aloittaa Karl-Erik Michelsenin kirjoittama luku "Teollisuus tulee ja menee Pitkärannasta". Michelsen muistuttaa, että teollistuminen on paitsi globaali niin myös mitä suuremmassa määrin paikallinen ilmiö. Luvussa Michelsen keskittyy Pitkärannan teollisuusyhteisöön 1800-luvulta toiseen maailmansotaan. Kuten Parpei edellisessä luvussa asutushistorian kohdalla totesi, samoin myös teollistumisen historiaa tutkittaessa Michelsen toteaa, että kehitys ei ollut lineaarista tai systemaattista. Teollistuminen riippui ylirajaisista tapahtumista ja toimijoista. Laatokka toimi tässä yhdistävänä tekijänä, joka satoi yhteen Suomen ja Venäjän sekä alueella risteävät resurssit.

Pertti Rannikko keskittyy luvussa "Laatokan rannoilta Jänisjoen latvoille" joen alajuoksun teollisuusalueeseen korostaen vesistöjä kuljetusreitteinä ja voimanlähteenä toimijaverkkoteorian näkökulmia hyödyntäen. Rannikko käy läpi Jänisjoen alueen teollistumisen vaiheet teollisuusyhdyskuntien syntyä myöten aina Neuvostoliiton aikaan saakka. Tavoitteena on ollut vesistön ja ihmisten, inhimillisen ja ei-inhimillisen yhteenkietoutumisen tutkimus.

Kirjan kolmannen osion "Ihmisen jäljillä" aloittaa Simo Laakkosen ja Alla Bolotovan yhdessä kirjoittama luku "Ristiaallokossa: Laatokan pilaantumisen ja suojelun ympäristöhistoriaa" hyödyntää myös toimijaverkkomallia. Luku alkaa 1800-luvun Laatokan saastumiskeskusteluista ja valottaa tapahtumia toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan, jolloin myös neuvostoviranomaisten toimet Laatokan saastumisongelman ratkaisemiseksi tulevat tutkimukseen mukaan. Kirjoittajat korostavat Laatokan ylirajaista vuorovaikutusta, johon teollistuminen ja poliittiset mullistukset antoivat oman leimansa myös ympäristöhistorian näkökulmista tarkasteltuna.

Jarkko Koukkunen kuvaa kirjoittamassaan luvussa "Poltetut rannat: Laatokan rantaseutujen tuhot toisessa maailmansodassa" valmistumisen sotaan ja sotatapahdumat tuhoineen. Teksti perustuu laajaan sotapäiväkirja-aineistoon ja Laatokan tai rannikkohistorian pohjittaminen sotahistorian ja -tapahtumien näkökulmasta jää vähemmälle. Uskoisin, että rannikkohistorialla olisi annettavaa myös uudelle sotahistorialle, jossa on tarkkojen tapahtumaselostusten sijaan pyritty analysoimaan sodan aiheuttamia yhteiskunnallisia ja inhimillisiä ulottuvuuksia.

Alfred Colpaertin ja Augustine-Moses Gbagirin luvun "Laatokan vesien muuttuvat kuvat" fokus on Laatokan

ekologisen tilan muutosten havainnoinnissa, jossa on käytetty apuna Laatokasta otettuja satelliittikuvia. Ihmisten vaikutus Laatokan veden tilaan on ollut ilmeinen ja myös muut kirjoittajat (Michelsen, Rannikko) ovat sivunneet järven tilan heikkenemistä ihmisten toimien vuoksi. Tällä hetkellä näyttää siltä, että Laatokan vedenlaatu on hiljalleen paranemassa. Tällainen ympäristötutkijoiden tarjoama tieto antaa ajattelemisen aihetta historian- ja yhteiskuntatutkijoille. Venäjän taloudelliset ja poliittiset muutokset, kuten teollisuuden vähentyminen, suurten kolhoosien katoaminen Laatokan ranta-alueilta sekä Laatokan vesistöalueelle perustettu suuri luonnonsuojelualue saattavat osaltaan parantaa vedenlaatua.

Teoksen neljäs osio kantaa nimeä ”Ei vettä rantaa rakkaampaa”. Oona Ilmolahden ja Maria Lähteenmäen yhteisluku ”Laatokka moniaistillisena muistikokemuksena” arvioi Laatokkaan liittyviä kertomuksia, muistelmia ja luontokokemuksia. Elämäkertaa-aineistoon perustuvassa luvussa nousevat esille yllirajaiset kokemukset: teollisen ja agraarin yllirajaisuus, urbaanin ja maaseudun välisen rajan ylittävät kokemukset ja valtakuntien välinen yllirajaisuus. Muistitietoaineistossa korostuu myös ranta-asujien ja kauempana rannasta asuvien kokemushistoriat. Kirjoittajat tuovat ansiokkaasti esille sen, miten Laatokan kokonaisvaltainen vaikutus näkyi ranta-asujien muistelutietoaineistossa, heidän kokemuksissaan ja aistimuksissaan. Kirjoittajien käsittelyssä Laatokasta tulee merkittävä toimija, joka on syvällisesti vaikuttanut ihmisten elämään.

Ismo Björnin ”Ulkoilmaelämää Sortavalan saaristossa” tarkastelee Laatokan rantaelämää suomalaisten, neuvostoliittolaisten ja venäläisten aineistojen avulla. Saaristokuvauksissa elämä saaristossa nähdään poikkeuksetta väistyvän elämänmuotona, jonka rinnalle nousee urbaanimpi huvila-asutus ja matkailutoiminta. Samanlainen kehityskulku on nähtävissä sen Suomen että Neuvostoliiton/Venäjän aikana. Saaristo on merkinnyt eri asioita erilaisista taustoista tuleville ihmisille. Luvun ansiona voidaan nähdä yllirajainen Suomen ja Neuvostoliiton/Venäjän historian tarkastelu, jossa samankaltainen mutta eriaikainen ilmiö voidaan todentaa: maatalouden väistyttyä Laatokan ranta-alueista on tullut loma-asutuksen ja vapaa-ajanvieton paikkoja.

Aleksandr Osipovin luku ”Ladoga Skerries: Suomen kansallismaisemasta venäläiseksi kansallispuistoksi” käsittelee Laatokan pohjoispuolista Ladoga Skerries-kansallispuistoa ja sen rakentamista 1989–2017. Pui-

ton perustamisen aikoihin Neuvostoliitossa oli herännyt huoli alueen luontoarvojen puolesta. Osipov kertoo perusteellisesti kansallispuiston syntyvaiheet ja nostaa esille sosioekonomiset konfliktit, joita kansallispuiston syntyprosessin aikana ja sen perustamisen jälkeen on kehittynyt. Paikallisten asukkaiden, turistien ja teollisuuden intressit eivät kohtaa, mutta Laatokan kannalta Osipov arvioi puiston olevan positiivinen kehitys, sillä sen avulla alueen asukkaiden ja turistien ymmärrys Laatokan luonnon haavoittuvuudesta voidaan tuoda entistä paremmin ja onnekkammin esille.

Teoksen päättävässä Lähteenmäen loppuyhteenvedossa ”Lopuksi: Monien rantojen Laatokka” kirjoittaja toteaa, että ”valittu [...] rantahistorian tulokulma on avannut huikeita mahdollisuuksia seudun monietnisen, osin kipeän ja osin valoisan menneisyyden sekä järvisedun arjen, työn ja muistelukultuurin uudelleen arvioinnille transnationaalissa ja kansainvälisessä viitekehityksessä.” Kirjoittaja korostaa luontoarvojen merkityksen kasvua, johon heräämiseen osaltaan vaikutti alueella tapahtunut teollinen kehitys. Kulttuurien, arvojen, aatteiden ja ihmisten kirjo on ollut osa Laatokan historiaa ja Lähteenmäki onnistuu asettamaan tämän monikirjavuuden uskottavasti rantahistorian värikkään varjon alle.

Laatokan vesistöalueen vaikutus ulottuu varsinaista järveä kauemmas. Suomen alueelta laskee Laatokkaan useita jokia. Näin ollen Laatokan vaikutuspiirin voi katsoa ulottuvan aina Saimaan vesistöön saakka. Nämä kaksi suurta vesistöaluetta ovat vaikuttaneet yllirajaiseen historiaan. Merkittävä osa Suomen teollisesta historiasta kytkeytyy näiden vesistöalueiden ympärille. Laatokan alue on ollut aina ihmisten, aatteiden, ideologioiden ja esineiden liikkumisen risteyskohdassa. Lähteenmäki on hyvin perustelluissa osuuksissaan kyennyt osoittamaan, että uudella rannikkohistorialla voisi olla vastauksia kysymyksiin, joita alueen historiaa tutkimalla nousee esille. Samalla rannikkohistoria tarjoaa monia miettimisen arvoisia näkökulmia, joita voisi kirjan kirjoittajien tavoin yhdistää talous-, sosiaali-, ympäristö- tai kulttuurihistoriaan. Lisäksi tutkijat voivat tulevaisuudessa toivottavasti pohtia vielä analyyttisemmin sitä, miten järvi(alue) voi olla toimijana historian tutkimuksessa. Nyt tutkimusartikkelien fokus vaihteli järven ja alueella asuvien ihmisten välillä, mikä on luonnollista kokoelmassa, joka on *Laatokka: Suurjärven kiehtova rantahistoria* teoksen kaltainen avaus uuteen aihepiiriin ja uusiin näkökulmiin.

Ulla Ijäs, dosentti, FT
Turun yliopisto